

ΜΙΚΡΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ ΙΧΝΗΛΑΣΙΑΣ

Θὰ ἤθελα νὰ μποροῦσα κάποτε νὰ ξεδιαλύνω τὶς σχέσεις ἰδεολογίας - πολιτικῆς καὶ ἰδεολογίας - πολιτικῆς - λογοτεχνίας. Ἡ δεύτερη τούτη σχέση μου φαίνεται — ὄχι τόσο θεωρητικὰ ὅσο μὲ βάση τὴν πείρα τὴν πιὸ ὠμὴ — ἀπίστευτα μπερδεμένη. Γι' αὐτὸ κι' ἀρχίζω ἀπὸ τὴν πρώτη τὸ ἀπλὸ τοῦτο σχέδιασμα ἰχνηλασίας. Ξαναλέω: Σχέδιασμα.

Νὰ ὑπάρχει τάχα ὀργανικὸς σύνδεσμος ἰδεολογίας - πολιτικῆς; Μ' ἄλλα λόγια, ὁ πολιτικὸς πρέπει νὰ ἔχει, ἢ κάλλιο, ἔχει συνήθως, ἰδεολογία; Κι ἂν τὴν ἔχει, αὐτὸ τὸν βοηθάει ὡς πολιτικὸ ἢ τὸν ζημιώνει; Ἄν ἐμπιστευτοῦμε τὴν πείρα, θὰ ποῦμε ὅτι: 1) ἄλλος ἀνθρώπινος τύπος ὁ ἰδεολόγος, ἄλλος ὁ πολιτικὸς. Ἐχω κι' ἄλλοτε σημειώσει τὸ παράδειγμα τὸ παρμένο ἀπὸ τὸν «Ἰούλιο Καίσαρα» τοῦ Σαίξπηρ, τὸ κορυφαῖο τοῦτο πολιτικὸ δρᾶμα τῶν αἰώνων: Ὁ Βροῦτος εἶναι ἰδεολόγος, ὁ Μάρκος Ἀντώνιος πολιτικὸς. 2) Δὲν εἶναι τυχαῖο πὺ σπάνια ὁ κοινοῦ τύπου πολιτευόμενος ἔχει σταθερὴ κι' ἄκαμπτη ἰδεολογία (μπορεῖ νὰ νοηθεῖ ἰδεολογία ὄχι σταθερὴ κι' ἄκαμπτη); Ἀνάμεσα στὰ δύο τοῦτα, πολιτικὴ καὶ ἰδεολογία, φαίνεται νὰ ὑπάρχει κάτι τὸ πρακτικὰ ἀσυμβίβαστο, πὺ κάνει τὴν πολιτικὴ ἀτελέσφορη ὅταν πιέζεται ἀπὸ τὴν ἰδεολογικὴ καθαρότητα. Τὸ δεύτερο τοῦτο ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ ὅτι: 3) ἡ ἰδεολογία, γιὰ νὰ γίνῃ πράξη, θὰ μεταφερθεῖ ἀναγκαστικὰ στὸ χῶρο τῆς πολιτικῆς, καὶ τότε, ἀναπόφευκτα, θὰ ὑποστῇ ἕναν ποιοτικὸ ὑποβιβασμό. Εἶναι ἡ ἔκπτωση τοῦ θεωρητικοῦ στὸ πρακτικὸ ἐπίπεδο, ἡ προσαρμογὴ στὴν πραγματικότητα, τὴν πάντοτε ὠμὴ, ἢ συμμόρφωση μὲ τοὺς νόμους τῆς ἀντικειμενικῆς ἀνάγκης, ἡ ρευστοποίηση πὺ χρειάζεται γιὰ νὰ γίνῃ κάτι καταναλώσιμο ἀπὸ τὸ εὐρύτερο κοινό.

Ὁ πολιτικὸς τὰ ξέρει ὄλ' αὐτά, ἀκόμα κι' ἀπὸ ἔνστικτο, λοιπὸν χρησιμοποιοῖ τὴν ἰδεολογία, δὲν τῆς θυσιάζεται. Ὁ πολιτικὸς εἶναι ἐξ ὀρισμοῦ ρεαλιστής: Ὑπηρετεῖ τὸ ἐφικτό, ὄχι τὸ ἰδανικόν. Αὐτὴ εἶναι ἡ δουλειά του. Στὴν καλλίτερη περίπτωση, ἔχει στὸ νοῦ του μερικὲς ἰθύνουσες ἰδέες, λιγοστὲς κι' αὐτὲς γιὰ νὰ εἶναι λαγαρές, ὑπαγορευμένες ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασία του, τὴν ὅποια του παιδεῖα, καθὼς κι' ἀπὸ τὴ νομοτέλεια τῆς κοινωνικῆς παράταξης τὴν ὅποια ἀντιπροσωπεύει ἢ ὑπηρετεῖ. Ἡ ἐποχὴ μας περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην μᾶς ἔχει διδάξει ποῖα εἶναι ἡ τύχη τῆς ἰδεολογίας ὅταν ἐφαρμόζεται σὲ καθεστῶς. Τὰ σχόλια περιττεύουν.

Περίπλοκη εἶπαμε τὴ σχέση ἰδεολογίας - πολιτικῆς - λογοτεχνίας. Ὁ πολιτευόμενος τὴ θέλει στενὴ, μὲ τὴν ἔννοια ἢ λογοτεχνία, δηλαδὴ ἢ πνευματικὴ ἀνεξαρτησία, νὰ μὴ παρενοχλεῖ τὴν πολιτικὴ στὶς ἐφαρμογές της. Τὴν ἴδια δέσμευση διακηρύσσει ἐκεῖνος πὺ παρουσιάζεται γιὰ λογοτέχνης ἐνῶ ἔχει μέσα του δεσπόζουσα, ἐπίμονη, φανατικὴ, ἂν καὶ κρυμμένη φιλοδοξία ἢ ψύχωση, τὴν πολιτικὴ. Στὴν περίπτωση τούτη, ἐπικαλεῖται μὲ γοερὲς

κραυγές σ' ενίσχυσή του την ιδεολογία. Καλεί τὸ πνεῦμα νὰ συμμορφωθεῖ μὲ ὅ,τι ὑπηρετεῖ τὶς δικές του ἐπιδιώξεις. Σαράντα τώρα χρόνια παρακολουθῶ αὐτὸ τὸ φαινόμενο. Ὁ καθαυτὸ λογοτέχνης μπερδεύεται ἀνάμεσα σὲ ιδεολογία καὶ πολιτική, παίρνει πολλές φορές τὴ μιὰ γιὰ τὴν ἄλλη, παθαίνει ἐσωτερικὲς κρίσεις, παρασύρεται σὲ πράξεις ἀνέλεγκτες ἀπὸ τὸν ἴδιον. Σπάνια καταλαβαίνει πὼς τοῦ ζητᾶνε ν' ἀπαρνηθεῖ τὸν κυρίως ἑαυτὸ του γιὰ χάρη μιᾶς πολιτικῆς σκοπιμότητος ποὺ εἶναι, συνηθέστατα, ἐξιδανικευμένος προσωπικὸς στόχος ἢ καὶ τὸ ἀντίθετο ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ δικό του ἰδανικό. Ἡ ἄκρα ἀριστερὰ ἔκανε κατάχρηση αὐτοῦ τοῦ τεχνάσματος.

Εἶναι βέβαιον πὼς ὁ λογοτέχνης ἔχει ὑποχρεώσεις ἀπέναντι στὸ σύνολο. Τὶς ὑποχρεώσεις αὐτὲς τοῦ λογοτέχνη πρόθυμα τὶς θεωροῦν καθαυτὸ ἱεραποστολικές, δηλαδὴ ἀπεριόριστες. Δυσκολότερα καταλαβαίνει κανένας κάτι ἄλλο: γιὰτί τάχα, μέσα σὲ ὁμαλὲς πολιτικὲς συνθήκες, νὰ θεωρεῖται πὼς ἕνας ἄνθρωπος ποὺ διαθέτει τὸ τάλαντο νὰ γράφει καλὰ διηγήματα ἢ ποιήματα, εἶναι αὐτομάτως προικισμένος καὶ μὲ τόσο ὄξυ πολιτικὸ αἰσθητήριο ὥστε νὰ ξέρει τὸ σωστό, τὸ ἐπιβεβλημένο, τὸ σωτήριο γιὰ τὸ γενικὸ συμφέρον. Τὸν καλοῦν νὰ «πάρει θέση» ὑπὲρ τοῦ ἄλφα πολιτευτῆ καὶ κατὰ τοῦ βήτα... Προσωπικά, ἔχω γνωρίσει ἀνθρώπους πολὺ προικισμένους ὡς λογοτέχνες καὶ ποὺ εἶταν καθαυτὸ ἠλίθιοι στὰ θέματα τῆς πολιτικῆς, γεννημένοι γιὰ θύματα. Ὁ περισσότερο ἐπιτήδειος τοὺς ἔπαιρνε μαζί του. Εἶναι εὐκολότερον νὰ παραδεχθεῖ κανένας τέτοια ὑποχρέωση τοῦ λογοτέχνη ὅταν πρόκειται γιὰ περιφύρηση γενικῶν ἠθικῶν ἀξιῶν, καὶ προπάντων τῆς ἀξιοπρέπειας τοῦ ἀνθρώπου, σὲ περιόδους ὅπου οἱ ἀξίες αὐτὲς δεινὰ δοκιμάζονται. Τότε τὸ χρέος εἶναι ἀδιαμφισβήτητον. Μόνον ποὺ καὶ πάλι δὲν θὰ ἔπρεπε ὅλο τὸ βάρος τῶν ἀπαιτήσεων νὰ πέφτει στοὺς ὤμους τοῦ ἄμοιρου τοῦ λογοτέχνη. Γιὰτί δηλαδὴ οἱ ἄλλες ιδιότητες κι' ἐπαγγελματικὲς τάξεις ν' ἀπαλλάσσονται, ἢ νὰ τοὺς ἀναγνωρίζονται ἐλαφρυντικά; Ὁ λογοτέχνης εἶναι ὁ ἅγιος τῆς κοινωνίας;

Ἄν ὁ λογοτέχνης ἔχει χρέος νὰ πιστεύει σὲ μιὰν ιδεολογία καὶ νὰ τὴν ὑπηρετεῖ ὡς πολίτης, ὁ λιγότερον κατάλληλος νὰ τοῦ τὸ θυμίζει εἶναι αὐτὸς ποὺ κρυφὰ πολιτεύεται κι' ἀποβλέπει στὰ ἀγαθὰ τῆς ἐξουσίας. Ἀπεναντίας: ὁ πολιτικῶς στρατευμένος καλὸ εἶναι νὰ νιώθει τὸν ἑαυτὸ του ὑποχρεωμένον ἀπέναντι στὸν λογοτέχνη, ὅσο λίγη κι' ἂν εἶναι ἡ συμβολὴ τοῦ τελευταίου στὴ γενικὴ ὑπόθεση. Μιὰ καὶ μόνη δέσμευση βλέπω ἐπιβαλλόμενη στὸν λογοτέχνη: Ἰδεολογία ναί, ἐξουσία ὅμως ὄχι. Ἡ ἐξουσία ἢ ἀναιρεῖ ἢ φτηναίνει. Μοιραία παρενέργεια τῆς ἐξουσίας εἶναι ὁ ἐξουσιασμός. Ἀλλὰ τί στόχο μπορεῖ νὰ ἔχει ἡ πολιτικὴ ἂν ὄχι τὴν κατάληψη τῆς ἐξουσίας;